

อาหารแห่งอนาคตกับโอกาสของ SME ตอนที่ 1 อาหารอินทรีย์ (Organic Food)

ทิศทางตลาดอาหารของโลกในอนาคตถูกขับเคลื่อนจากโครงสร้างทางสังคม และพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยแบ่งเป็น 4 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นสังคมเมืองที่เพิ่มขึ้น 2) การก้าวสู่สังคมแห่งผู้สูงอายุ 3) การเพิ่มขึ้นของกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และความดันโลหิตสูง และ 4) การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้มากขึ้น ทั้งนี้แนวโน้มความต้องการอาหารของโลก และโอกาสของอุตสาหกรรมอาหารไทยในอนาคต มุ่งเน้นไปสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความปลอดภัยของอาหาร
2. การผลิตอาหารอย่างยั่งยืน
3. การผลิตแบบอัตโนมัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปอาหาร
4. การขนส่งและการให้บริการอาหาร
5. อาหารเฉพาะกลุ่ม อาหารรายบุคคล (Personalized food / Sport food/ Food for aging)
6. อาหารสุขภาพที่มีรสชาติดี (Low salt / low sugar / low calories)
7. อาหารพรีเมียม (Organic food / Plant protein)
8. สารที่ใช้ในอาหารที่มาจากธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามในช่วงเกือบ 20 ปีที่ผ่านมาการส่งออกของไทยในอุตสาหกรรมอาหารอยู่ในกลุ่มอาหารสำเร็จรูป พร้อมรับประทาน (Ready to eat) และสินค้าโภคภัณฑ์ (Commodity) อัตราส่วนประมาณ 50 : 50 ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ไทยมีส่วนแบ่งการตลาดสูง ได้แก่ สินค้าโภคภัณฑ์อย่างข้าว กุ้ง ไข่ โดยประเทศที่ไทยส่งออกหลัก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อาเซียน และสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามไทยไม่พึ่งพาแค่ตลาดเก่าแต่มีตลาดใหม่ด้วย จึงทำให้การส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารยังขยายตัวได้ดี และหากเราต้องการยกระดับมูลค่าการส่งออก แต่หากไทยต้องการเพิ่มมูลค่าการส่งออกให้เพิ่มมากกว่านี้ ไทยต้องสร้างและส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารที่มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น

โดยสถาบันอาหาร¹ ได้แบ่งอาหารอนาคต (Future Food) เป็น 4 กลุ่ม ตามลักษณะของอาหาร ดังนี้

1. อาหารเสริมสุขภาพ หรืออาหารฟังก์ชัน (Functional Food) ได้แก่ อาหารที่เพิ่มเติมส่วนผสมใหม่หรือส่วนผสมที่มีอยู่แล้ว เพื่อเพิ่มความสามารถของกลไกในร่างกายในการดูแลสุขภาพ หรือป้องกันโรค โดยหลายประเทศยังไม่มีคำจำกัดความอาหารฟังก์ชัน แต่เป็นที่เข้าใจว่า คือ อาหารที่เพิ่มสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น วิตามิน เกลือแร่ โยอาหาร หรือบางงานวิจัยครอบคลุมไปถึงการลดสารอาหารที่เป็นประโยชน์น้อยออกไปเช่น น้ำตาล เกลือ

¹ ที่มา : <http://fic.nfi.or.th/futurefood/>

2. อาหารทางการแพทย์ (Medical Food) เป็นอาหารที่ควรใช้ตามคำแนะนำของแพทย์ซึ่งแม้ไม่มีคุณสมบัติในการรักษาโรคโดยตรง แต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษา หรือบรรเทาอาการของโรค เช่น ผู้ที่เป็นเบาหวาน ผู้ที่มีภาวะขาดสารอาหารรุนแรง หรือผู้ต้องการสารอาหารเพิ่มขึ้นหลังผ่าตัด
3. อาหารอินทรีย์ (Organic Food) เป็นอาหารที่ส่วนประกอบทุกอย่างมาจากธรรมชาติ ไม่มีการใช้สารเคมีในการผลิต ไม่ใช้สายพันธุ์ที่ตัดต่อพันธุกรรม (GMO) และไม่เกิดมลพิษในกระบวนการผลิต การปศุสัตว์แบบเกษตรอินทรีย์ ต้องเลี้ยงด้วยอาหารอินทรีย์ ห้ามเจือปนอาหารเคมี ฮอร์โมน และยาปฏิชีวนะ
4. อาหารที่ผลิตขึ้นมาใหม่ทางนวัตกรรม (Novel Food) เป็นอาหารที่ได้จากพืชหรือสัตว์ที่ไม่ได้ใช้เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม เป็นอาหารที่มีการปรับแต่งโดยกระบวนการผลิตแบบใหม่ ตัวอย่างของ Novel Food คือ การใช้นาโนเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและโครงสร้างของอาหาร ทำให้มีผลต่อคุณค่าทางอาหาร การเผาผลาญหรือระดับสารที่ไม่พึงประสงค์ รวมถึงแหล่งอาหารใหม่ๆ จากแมลง สาหร่าย ยีสต์

สำหรับบทความนี้ จะได้พูดถึงอาหารอินทรีย์ (Organic Food) เป็นลำดับแรก เนื่องจากอาหารอินทรีย์จัดได้ว่าเป็นวัตถุดิบที่สำคัญ ในการแปรรูปไปเป็นอาหารสำเร็จรูป ตลอดจนอาหารเสริมสุขภาพ อาหารทางการแพทย์ และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเช่น เครื่องสำอาง วิตามิน และยา ต่อไป

อาหารอินทรีย์ (Organic Food)

คือ อาหารที่ได้จากผลิตผลทางการเกษตรที่ไม่ใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช การฉายรังสี และไม่ใช้สายพันธุ์ที่ตัดต่อพันธุกรรม การปศุสัตว์แบบอินทรีย์จะต้องเลี้ยงด้วยอาหารสัตว์ที่เป็นอินทรีย์ ห้ามเจือปนอาหารจากแหล่งอื่น และห้ามใช้ยาปฏิชีวนะ

กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา หรือ USDA² กำหนดว่าคำว่า "organic" หมายถึง ใช้ได้เฉพาะกับสินค้าเกษตร (รวมถึงสัตว์น้ำที่จับจากแหล่งธรรมชาติและที่มาจากการเพาะเลี้ยง และอาหารสำหรับเลี้ยงปศุสัตว์) ทั้งที่เป็นวัตถุดิบและที่ผ่านกระบวนการแล้ว ทั้งนี้รวมถึงผลิตภัณฑ์เกษตรที่นำมาใช้ในลักษณะที่เป็นเครื่องปรุง ที่ได้รับการผลิตและการจัดการเป็นไปตามกฎระเบียบ USDA ที่กำหนดไว้ว่าแล้วเท่านั้น คือ

1. เนื้อสัตว์ เนื้อสัตว์ปีก และไข่ มาจากสัตว์ที่ไม่ได้ถูกให้ฮอร์โมนช่วยในการเติบโต หรือยาปฏิชีวนะต่างๆ ยกเว้นการให้อาหารเสริมประเภทวิตามิน หรือแร่ธาตุ ได้รับการเลี้ยงดูด้วยอาหารสัตว์ที่เป็น "organic" และอยู่ในสภาพที่สัตว์มีเสถียรภาพในการเคลื่อนที่ไปไหนๆ ได้อย่างเป็นอิสระ
2. เป็นสินค้าที่ไม่ผ่านการตกแต่งแก้ไขทางพันธุกรรมหรือการฆ่าเชื้อโรคโดยการฉายรังสีอาหาร

² ที่มา : <http://www.foodnetworksolution.com/wiki/word/1854/organic-food->

3. เป็นธัญพืชที่ได้รับการปลูกบนผืนดินที่ไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยที่เป็นมูลสัตว์ การรักษาสภาพของดินกระทำโดยการเปลี่ยนชนิดของธัญพืชที่ปลูก ปลูกพืชคลุมดิน หรือการใช้ปุ๋ยที่มาจากพืชและสัตว์
4. ศัตรูพืชและโรคพืชได้รับการรักษาโดยใช้แมลงที่เป็นศัตรูพืชของแมลงที่กำลังทำอันตรายต่อพืช หรือการดักจับ การใช้วิธีทางธรรมชาติในการขับไล่ หรือวิธีอื่นๆ ที่ไม่ใช่สารเคมี
5. สารที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นที่สามารถนำมาใช้ได้ในการผลิตพืชผลหรือการเลี้ยงสัตว์ที่เป็น organic เช่น alcohol, ethanol, calcium hypochlorite, chlorine dioxide, sodium hypochlorite, hydrogen peroxide, elemental sulfur, lime sulfur และ sulfur dioxide เป็นต้น ทั้งนี้จะมีการกำหนดไว้ว่าสารชนิดใดใช้กับการผลิตสินค้าประเภทใดหรือใช้ในลักษณะใด
6. การกำจัดวัชพืชกระทำได้ด้วยวิธีการพรวนดิน ใช้มือเก็บ ใช้เครื่องมือ หรือการคลุมดิน และไม่ใช่สารเคมี
7. ไม่มีการผสมสาร sulfites, nitrate หรือ nitrite ในระหว่างกระบวนการผลิตหรือจัดการ ทั้งนี้ยกเว้นไวน์ที่มีการผสม sulfites อาจจะมีระบุบนฉลากได้ว่า "made with organic grapes"
8. ไม่มีการใช้เครื่องปรุงชนิดเดียวกัน แต่ในรูปที่ต่างกันคือทั้งที่เป็น organic และไม่ได้เป็น organic
9. ผลิตภัณฑ์ออร์แกนิกอาจมีส่วนผสมที่ไม่ใช่ออร์แกนิกได้ไม่เกิน 5% ถ้ามีส่วนประกอบที่เป็นออร์แกนิกเพียง 70-95% ผลิตภัณฑ์นั้นห้ามติดฉลากว่าเป็นผลิตภัณฑ์ออร์แกนิกโดยเด็ดขาด แต่สามารถระบุปริมาณส่วนประกอบออร์แกนิกบนฉลากได้

ตลาดอาหารอินทรีย์ (Organic food market)

จากรายงาน The World of Organic Agriculture 2019 ของ Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) ร่วมกับ International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) รายงานว่ามูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ในตลาดโลกปี 2560 มีมูลค่ามากกว่า 92,074 ล้านยูโร หรือ 3.556 ล้านล้านบาท โดยตลาดที่มีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่ง ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ในปี 2560 มีมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ 40,011 ล้านยูโร หรือคิดเป็นร้อยละ 43.5 ของตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ส่งออกรายใหญ่ สินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ผลิต ได้แก่ ผลไม้ ผัก พืชไร่ เนย ขนมอบัง และของใช้ประจำวัน สินค้าส่งออกหลัก ได้แก่ ถั่วเหลือง เครื่องปรุงอาหาร น้ำผลไม้ ผักผลไม้แช่แข็ง และผลไม้แห้ง ตลาดหลัก คือ แคนาดา ญี่ปุ่น สหภาพยุโรป

ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีมูลค่ารองลงมา คือ ยุโรป โดยประเทศที่มีมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์สูงสุดคือ เยอรมัน มีมูลค่า 10,040 ล้านยูโร และฝรั่งเศส มีมูลค่า 7,921 ล้านยูโร สินค้าเกษตรอินทรีย์ส่งออกหลัก ได้แก่ ผลไม้ ผัก สมุนไพร เครื่องเทศ และน้ำมันมะกอก สำหรับเอเชีย ประเทศที่มีมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์มากที่สุดคือ จีน มีมูลค่า 7,644 ล้านยูโร รองลงมา ได้แก่ ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี อินเดีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ และประเทศไทย ตามลำดับ

สำหรับประเทศไทย ข้อมูลล่าสุดในปี 2557 จากรายงาน The World of Organic Agriculture 2019 มีมูลค่าตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ คิดเป็น 12 ล้านยูโร หรือคิดเป็นร้อยละ 0.01 ของสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก ตลาดไทยมีการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ต่อหัว 0.2 ยูโร และมีการส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ 28 ล้านยูโร สินค้าเกษตรอินทรีย์ส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ ผลไม้ ผัก สมุนไพร เครื่องเทศ ข้าว และเครื่องปรุงอาหาร

ตารางที่ 1 ยอดค้าปลีกของสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก ปี 2560 จำแนกตามทวีป (หน่วย : ล้านยูโร)

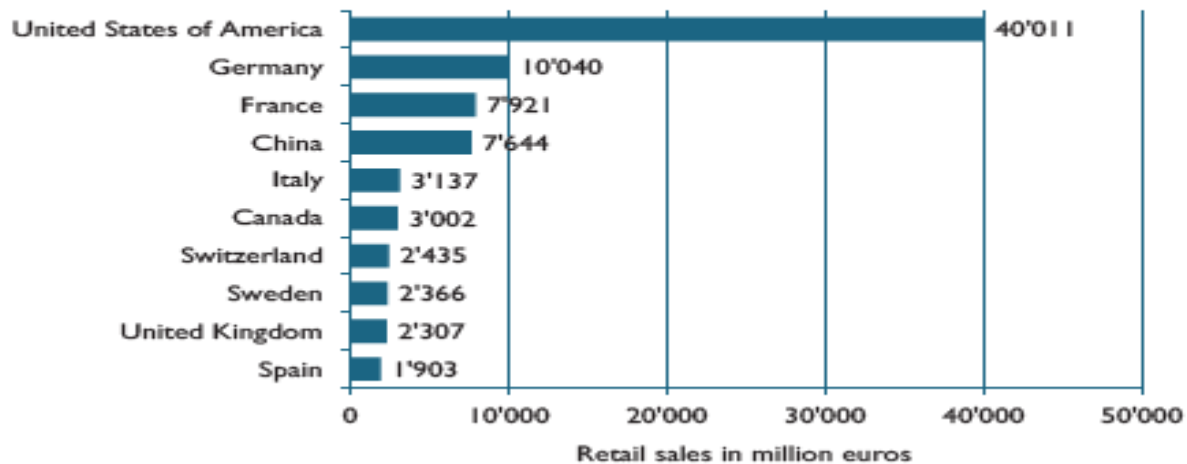
Region	Retail sales [Million €] ¹	Per capita consumption [€]
Africa*	16	-
Asia	9'601	2.1
Europe	37'351	50.3
Latin America**	810	1.3
North America	43'012	119.1
Oceania	1'293	31.8
World	92'074	12.2

ที่มา The World of Organic Agriculture 2019, FiBL and IFOAM 2019

ภาพที่ 1 10 ประเทศที่มีมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์สูงสุด ปี 2560 (หน่วย : ล้านยูโร)

The ten countries with the largest markets for organic food 2017

Source: FiBL-AMI survey 2019

ที่มา The World of Organic Agriculture 2019, FiBL and IFOAM 2019

ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในสหรัฐฯ³ ได้รายงานผลสำรวจของสมาคมการค้าสินค้า organic เกี่ยวกับพฤติกรรมและทัศนคติของชาวอเมริกันต่อการบริโภคสินค้า organic ในปี 2560 ซึ่งเป็นตลาดที่มีมูลค่าสินค้า organic สูงสุดของโลก พบว่า กลุ่มลูกค้าหลักของสินค้าออร์แกนิกในตลาดสหรัฐอเมริกา คือ กลุ่มวัยรุ่นในศตวรรษที่ 21 หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ (Millennials) และในการสำรวจเดียวกันยังพบความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคสินค้า

³ ที่มา : <https://www.thaibicusa.com/2019/06/24/organic/>

organic กับการเลี้ยงดูบุตรที่พ่อแม่สมัยใหม่นั้นนิยมเลือกสินค้าที่ปลอดการใช้สารเคมี ฮอโมน หรือยาปฏิชีวนะ ให้กับลูกและครอบครัว โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่กำลังจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในสหรัฐฯ ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า และในอีก 10-15 ปีข้างหน้า ร้อยละ 80 ของกลุ่มคนรุ่นใหม่เป็นพ่อหรือแม่ นั้นหมายความว่าตลาดสินค้า organic จะมีการเปลี่ยนแปลงและจะเติบโตอย่างมาก

ด้านตลาดสินค้า organic ในไทย ศูนย์วิจัยกสิกรไทย⁴ ได้วิเคราะห์ไว้ว่ากลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายหรือ End-User ที่สำคัญและเป็นแรงขับเคลื่อนของตลาดไทยมีอยู่ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Millennials) กลุ่มนี้มีจำนวนกว่า 20 ล้านคน พฤติกรรมที่น่าสนใจของกลุ่มนี้คือ ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงหันมาเอาใจใส่สุขภาพตนเองและคนในครอบครัว อีกทั้งมีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว ตัดสินใจซื้อง่าย และชอบจับจ่ายผ่านช่องทางดิจิทัล อีกทั้งยังสนใจและติดตามผู้มีชื่อเสียงเกี่ยวกับไลฟ์สไตล์รวมถึงการใช้ชีวิตผ่านโซเชียลมีเดีย และนำมาปรับใช้ในชีวิต
2. กลุ่มผู้สูงอายุ (Aging-Society) คาดการณ์ว่าจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในปี 2561 เป็นร้อยละ 13 ในปี 2563 ทำให้ประชากรกลุ่มนี้จะกลายมาเป็นหนึ่งในกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ผู้บริโภคกลุ่มนี้ต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะปานกลางขึ้นไปและมีกำลังซื้อสูง ลูกหลานดูแล อีกทั้งปัจจุบันจะเริ่มเห็นมีการใช้โซเชียลมีเดียด้วยตัวเองมากขึ้น เพื่อการสื่อสาร หาข้อมูล และสั่งซื้อสินค้า
3. กลุ่มผู้ป่วย ผู้คนในปัจจุบันเผชิญกับความเครียดจากการทำงานและการใช้ชีวิตเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสังคมเมือง มีการสะสมสารพิษในร่างกายจากภาวะแวดล้อม (ทั้งจากการรับประทานอาหารและการเผชิญมลภาวะต่างๆ) ซึ่งจากสถิติพบว่า จำนวนผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง และเนื้องอกเพิ่มสูงมากขึ้นต่อเนื่อง จาก 7.8 แสนคนในปี 2549 เป็น 2.85 ล้านคนในปี 2559 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 15 ต่อปี

การผลิตอาหารอินทรีย์

พื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์โลกมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี 2545 ซึ่งจากรายงาน The World of Organic Agriculture 2019 มีพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ ในปี 2560 รวม 69.84 ล้านเฮกตาร์ หรือ 436.53 ล้านไร่ โดยกลุ่มประเทศที่มีพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์สูงสุด ในปี 2560 คือ กลุ่มโอเชียเนีย 35,894,365 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 51 ของพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์โลก รองลงมาคือ ยุโรป ละตินอเมริกา และเอเชีย คิดเป็นร้อยละ 21, 11 และ 9 ตามลำดับ และส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ในกลุ่มประเทศอเมริกาเหนือ และแอฟริกา

โดยประเทศที่มีพื้นที่การเกษตรอินทรีย์มากที่สุดในโลก คือ ออสเตรเลีย มีพื้นที่ 35.65 ล้านเฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 51 ของพื้นที่การเกษตรอินทรีย์โลก รองลงมา คือ อาเจนตินา มีพื้นที่ผลิตเกษตรอินทรีย์ 3.39

⁴ บทความ “ตลาดออร์แกนิก ธุรกิจสร้างเงิน SME ไทย” ศูนย์วิจัยกสิกรไทย สิงหาคม 2561

ล้านเฮกตาร์ และจีน มีพื้นที่ผลิตเกษตรอินทรีย์ 3.02 ล้านเฮกตาร์ สำหรับประเทศไทย มีพื้นที่ผลิตเกษตรอินทรีย์ 0.91 ล้านเฮกตาร์ หรือ 0.57 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.3 ของพื้นที่การเกษตรอินทรีย์โลก

เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ของโลกในปี 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 2,858,358 ราย ขยายตัวจากปีก่อนหน้า ร้อยละ 4.7 และมีการขยายตัวในช่วง 10 ปี ถึงร้อยละ 105.3 โดยทวีปที่มีผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์โลกมากที่สุด คือ ทวีปแอฟริกา 1.1 ล้านราย หรือร้อยละ 40 ของจำนวนผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก รองลงมาคือ ทวีปเอเชีย 0.8 ล้านราย หรือร้อยละ 28.5 และยุโรป 0.4 ล้านราย หรือร้อยละ 15.9 ของจำนวนผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ และส่วนที่เหลือเป็นผู้ผลิตในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา อเมริกาเหนือ และโอเชียเนีย ตามลำดับ

ตารางที่ 2 พื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์โลก ปี 2560 จำแนกตามทวีป (หน่วย : เฮกตาร์)

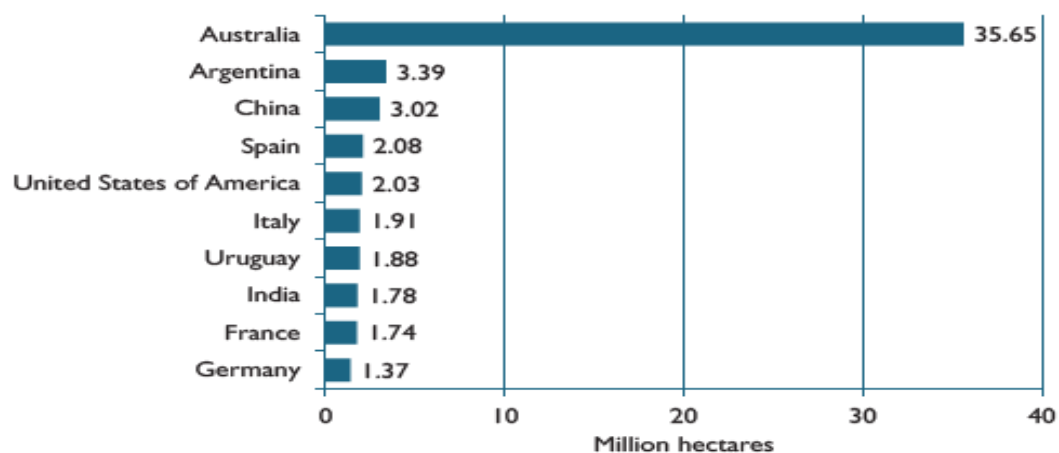
Region	Organic agricultural land [hectares]	Regions' shares of the global organic agricultural land
Africa	2'056'571	3%
Asia	6'116'834	9%
Europe	14'558'246	21%
Latin America	8'000'888	11%
North America	3'223'057	5%
Oceania	35'894'365	51%
World	69'845'243	100%

ที่มา The World of Organic Agriculture 2019, FiBL and IFOAM 2019

ภาพที่ 2 10 ประเทศที่มีพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์สูงสุด ปี 2560 (หน่วย : ล้านเฮกตาร์)

The ten countries with the largest areas of organic agricultural land 2017

Source: FiBL survey 2019

ที่มา The World of Organic Agriculture 2019, FiBL and IFOAM 2019

ตารางที่ 3 จำนวนผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก ปี 2559-60 จำแนกตามทวีป (หน่วย : ราย)

Region	2016 [no.]	2017 [no.]	1 year growth [no.]	1 year growth [%.]	10 years growth [no.]	10 years growth [%.]
Africa	1'108'040	1'144'263	+36'223	+3.3%	+739'064	+182.4%
Asia	741'367	815'070	+73'703	+9.9%	+337'344	+70.6%
Europe	462'418	455'749	-6'669	-1.4%	+193'332	+73.7%
Latin America	373'251	397'509	+24'258	+6.5%	+175'009	+78.7%
North America	27'366	26'750	-616	-2.3%	+18'790	+236.1%
Oceania	18'422	19'017	+595	+3.2%	+2'189	+13.0%
World	2'730'864	2'858'358	+127'494	+4.7%	+1'465'837	+105.3%

ที่มา The World of Organic Agriculture 2019, FiBL and IFOAM 2019

โอกาสและความท้าทายของ SME ไทยในอาหารอินทรีย์

ตลาดอาหารอินทรีย์ หรืออาหาร organic ทั่วโลกมีการเติบโตอย่างมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยตลาดกว่าร้อยละ 90 อยู่ที่สหรัฐอเมริกา และยุโรป อย่างไรก็ตามตลาดในเอเชีย ละตินอเมริกา โอเชียเนีย และแอฟริกา มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่วนในด้านการผลิตอาหาร organic ทั่วโลกมีการเติบโตตามตลาด ซึ่งผู้ผลิตอาหาร organic ไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็น SME ยังมีโอกาสในตลาดนี้อีกมาก ทั้งตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ

จากข้อมูลในรายงาน The World of Organic Agriculture 2019 ระบุว่าในปี 2560 ไทยมีผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ทั้งสิ้น 38,120 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.3 ของจำนวนผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์โลก มีจำนวนผู้แปรรูปสินค้าเกษตรอินทรีย์ 291 ราย และผู้ส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ 51 ราย ขณะที่ข้อมูลจากสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พบว่า จำนวน SME ไทยที่อยู่ในกิจกรรมการผลิตอาหารมีทั้งสิ้น 182,002 ราย และมี SME ที่ส่งออกสินค้าด้านอาหารทั้งสิ้น 6,460 ราย ซึ่งหาก SME เหล่านี้ปรับเปลี่ยนมาผลิตอาหารอินทรีย์ หรือส่งออกในอาหารอินทรีย์มากขึ้น โอกาสทางการตลาดยังมีอยู่สูง

ตารางที่ 4 จำนวน SME ผู้ผลิตอาหาร ปี 2561 (หน่วย : ราย)

TSIC	กิจกรรมทางเศรษฐกิจ	จำนวน SME
01	การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ การล่าสัตว์และกิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้อง	43,138
03	การประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	2,201
10	การผลิตผลิตภัณฑ์อาหาร	125,885
11	การผลิตเครื่องดื่ม	10,778
รวม		182,002

ที่มา สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ตารางที่ 5 จำนวน SME ผู้ส่งออกสินค้าในกลุ่มอาหาร ปี 2561 (หน่วย : ราย)

HS	สินค้าส่งออก	จำนวน SME ผู้ส่งออก
03	ปลา สัตว์น้ำพวกครัสตาเซีย	528
07	พืชผัก	838
08	ผลไม้และลูกนัตที่บริโภคได้	1,372
10	ธัญพืช เช่น ข้าว	396
11	ผลิตภัณฑ์จากธัญพืช เช่น แป้ง สตาร์ช กลูเทน	530
16	ของปรุงแต่งจากเนื้อสัตว์ ปลา หรือสัตว์น้ำอื่น ๆ	618
17	น้ำตาลและขนมทำจากน้ำตาล	649
21	ของปรุงแต่งเบ็ดเตล็ดที่บริโภคได้	1,529
รวม		6,460

ที่มา สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

อย่างไรก็ตามยังคงมีข้อจำกัด และประเด็นท้าทายของ SME ที่ต้องการผลิตอาหารอินทรีย์ รวมทั้งการขายไปยังตลาดในและต่างประเทศ อีกหลายประเด็น ได้แก่

1. การบริหารจัดการฟาร์มแบบเกษตรอินทรีย์

หากผู้ประกอบการ SME ที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการฟาร์ม รวมทั้งระบบนิเวศภายในฟาร์ม โรงเรือน/สถานที่เลี้ยงสัตว์ ระยะเวลาปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์ ชนิดและพันธุ์ของพืช/สัตว์ การจัดการดิน/น้ำ/ปุ๋ย/อาหารสัตว์ การป้องกันกำจัดศัตรูพืช/โรคสัตว์ การป้องกันการปนเปื้อน การเก็บเกี่ยว การปรับปรุงพันธุ์ การแปรรูป การเก็บรักษาผลผลิต การบรรจุภัณฑ์ การขนส่ง ฉลาก และการใช้ตรารับรอง เป็นต้น ซึ่งการทำฟาร์มแบบเกษตรอินทรีย์ไม่เหมือนกับการทำฟาร์มแบบเกษตรทั่วไป ปัจจัยการผลิตหลายชนิดมีราคาแพง เช่น โรงเรือน วัสดุเลี้ยงสัตว์ ค่าแรง ค่าขนส่ง

2. การรับรองมาตรฐานอาหารอินทรีย์

การรับรองมาตรฐานอาหารอินทรีย์หรือฉลากอาหารอินทรีย์ เป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้บริโภค เนื่องจากเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความปลอดภัยในอาหาร และทำให้ผู้บริโภคเชื่อถือ รวมทั้งเป็นสิ่งที่ช่วย SME ในการขยายตลาดทั้งในประเทศ และส่งออกต่างประเทศ

การรับรองมาตรฐานอาหารอินทรีย์ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1. การรับรองตนเอง** เป็นการสื่อสารโดยตรงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เหมาะกับผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการมานาน มีชื่อเสียงอย่างยาวนาน ผู้บริโภครู้จักและเชื่อถืออยู่แล้ว
- 2. การรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems)** เป็นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในระบบการตรวจรับรอง เหมาะกับกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่มีการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่น

มีการพัฒนากระบวนการผลิตในวิถีเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง มีการแปรรูปเองในท้องถิ่น และขายตรงกับผู้บริโภค เหมาะกับผู้ประกอบการที่เน้นตลาดในประเทศ โดยเฉพาะในท้องถิ่น

3. การรับรองแบบบุคคลที่สาม เป็นการตรวจรับรองมาตรฐานโดยบุคคลที่ได้รับอำนาจจากฉลากรับรองให้เป็นผู้ตรวจและรับรองมาตรฐาน ซึ่งการรับรองรูปแบบนี้ มีราคาแพง ไม่คุ้มค่างับผลผลิตที่มีน้อย ระบบตรวจรับรองมีเอกสารที่ต้องบันทึกมากมาย เหมาะกับผู้ประกอบการที่ต้องการส่งออก หรือขายผ่านห้างร้าน ซูเปอร์มาเก็ต

ส่วนผู้ประกอบการอาหารอินทรีย์ ที่ต้องการขยายตลาดไปต่างประเทศ สิ่งที่ผู้ประกอบการ SME ต้องรู้ คือ มาตรฐานสินค้าอาหารอินทรีย์ที่ตลาดปลายทางยอมรับ ดังนั้นการพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการผลิตและการขอมาตรฐานที่ตลาดปลายทางยอมรับ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ SME ที่ต้องการส่งออกอาหารอินทรีย์ สำหรับตรารับรองมาตรฐานอาหารอินทรีย์ที่ SME ควรรู้จัก มีดังนี้

ตรามาตรฐาน/ฉลาก	รายละเอียด
	<p>สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM) ได้จัดทำโครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM (IFOAM Accreditation Program) ภายใต้กรอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ IFOAM ซึ่งปัจจุบันหลายประเทศ ทั่วโลกยอมรับเป็นเกณฑ์มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำสินค้าอินทรีย์เพื่อการนำเข้า เช่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฮองกง สิงคโปร์ มาเลเซีย</p>
	<p>ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานของสหภาพยุโรป นอกจากนี้ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่สหภาพยุโรปยอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศแคนาดา) และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกา)</p>
	<p>ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานของประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์ของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่สหรัฐอเมริกายอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา (จากผู้ผลิตทั่วโลก) และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (เฉพาะที่ผลิตในสหภาพยุโรป) โดยการแสดงตรามาตรฐานที่ยอมรับต้องแสดงคู่กับตรามาตรฐานของสหรัฐอเมริกาเสมอ</p>
	<p>ตรารับรองเกษตรอินทรีย์อินทรีย์ตามมาตรฐานของประเทศแคนาดา ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์ของประเทศแคนาดา และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่ประเทศแคนาดายอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (จากผู้ผลิตทั่วโลก) ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (เฉพาะที่ผลิตในสหภาพยุโรป)</p>

	และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น (เฉพาะที่ผลิตในญี่ปุ่น) โดยการแสดงตรามาตรฐานที่ยอมรับต้องแสดงคู่กับตรามาตรฐาน ของแคนาดาเสมอ
	ตรารับรองเกษตรอินทรีย์อินทรีย์ตามมาตรฐานของประเทศไทย ออกโดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ถือเป็นตรามาตรฐานของประเทศไทย แต่ไม่ได้บังคับว่าการนำเข้าสินค้าเกษตรอินทรีย์หรือสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ผลิตในประเทศไทยจะต้องได้รับตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์
	ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จัดทำขึ้นสำหรับตรวจรับรองการผลิตเกษตรอินทรีย์บางประเภทที่เพิ่งเริ่มพัฒนาขึ้นในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้เหมาะกับผู้ประกอบการในระยะเริ่มต้น ซึ่งรวมถึง การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงผึ้ง และการประกอบอาหารสำหรับร้านอาหาร
	ตรารับรองเกษตรอินทรีย์ IFORM ซึ่งทาง IFORM ได้จัดตั้งหน่วยงานชื่อ International Organic Accreditation Service – IOAS เพื่อทำหน้าที่ให้บริการรับรองหน่วยงานผู้ตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกภายใต้กรอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ IFOAM ซึ่งหน่วยงานผู้ตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองจาก IOAS จะมีคำว่า IFOAM Accredited โดยในส่วนของประเทศไทยเป็นตราสัญลักษณ์มาตรฐานที่แสดงไว้คู่กับตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานผู้ตรวจนั้นๆ ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

ในประเทศไทยมีสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)⁵ เป็นหน่วยงานตรวจสอบและรับรองผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล โดยระบบมาตรฐานที่มกท. ให้บริการรับรองในปัจจุบัน ได้แก่

- มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ IFOAM
- มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป
- มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา
- มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา

3. **ระยะเปลี่ยนผ่าน** หาก SME ที่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์ และต้องการปรับเปลี่ยนกระบวนการเพาะปลูกและการผลิตมาเป็นเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งต้องการขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จะต้องมีการเปลี่ยนผ่าน 1-3 ปี ขึ้นกับมาตรฐานที่ต้องการรับรองมาตรฐาน ซึ่งระยะดังกล่าวจัดเป็นต้นทุนของผู้ประกอบการ เนื่องจากผู้ประกอบการจะเสียโอกาสในการขายสินค้า ทำให้รายได้ในระยะนี้ลดลง จนอาจไม่คุ้มกับการลงทุนผลิตอาหารอินทรีย์

⁵ คู่มือทั่วไปการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับมกท. ,สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

มาตรฐาน	ระยะเวลาก่อนการปลูก สำหรับพืชล้มลุก (ปี)	ระยะเวลาก่อนเก็บเกี่ยว สำหรับพืชยืนต้น (ปี)
ไทย	1	1.5
EU, ญี่ปุ่น	2	3
สหรัฐอเมริกา	3	3
IFOAM	1	1.5

4. พื้นที่/ชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียง การทำเกษตรอินทรีย์มีวิธีการผลิตที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในการผลิต อีกทั้งการจัดการฟาร์มต้องรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้พื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์ต่อพืชที่เพาะปลูกมีจำนวนไม่มาก ผลผลิตจึงมีน้อย เมื่อเทียบกับการทำเกษตรแบบทั่วไป อีกทั้งชุมชนหรือพื้นที่โดยรอบ หากยังทำการเกษตรแบบทั่วไป อาจมีปัญหาการปนเปื้อนมลพิษในพื้นที่ของแปลงเกษตรอินทรีย์ได้

นางสาว ศุภริน เจริญพานิช
ฝ่ายวิเคราะห์สถานการณ์และเตือนภัยทางเศรษฐกิจ
โทร 0-2298-3057
ผู้จัดทำ